

فصلنامه مطالعات کتابداری و علم اطلاعات

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۱۲/۲۱

دانشگاه شهید چمران اهواز، پاییز ۱۳۹۷

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۱۲/۰۸

شماره پیاپی ۲۵، صص: ۲۷۶-۲۵۳

مطالعه تطبیقی سرفصل دروس مقطع کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با سایر رشته‌ها و گرایش‌های مشابه موجود در ایران

فیروزه زارع‌فراشبندی^۱، عذرا دائی^۲

چکیده

هدف: در پژوهش حاضر، برنامه درسی مقطع کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با برنامه‌های درسی رشته‌ها و گرایش‌های مشابه موجود در ایران مورد مقایسه قرار گرفته است. **روش شناسی:** روش پژوهش تطبیقی بود. ابزار گردآوری داده‌ها، سیاهه واریسی تهیه شده از سرفصل‌ها و گرایش‌های مصوب کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی و کتابداری و اطلاع‌رسانی بود.

یافته‌ها: رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با رشته مشابه آن در دانشگاه آزاد اسلامی مشابهت بیش‌تری نسبت به رشته مشابه در وزارت علوم دارد. مقایسه گرایش‌های موجود، نشان داد این رشته بیش‌ترین تطابق را با گرایش اطلاع‌رسانی (۷۵/۹۳ درصد) و کم‌ترین تشابه را با گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال (۳۷/۵ درصد) دارد.

نتیجه‌گیری: وجود سرفصل‌های مشابه این رشته با دو رشته مشابه موجود بررسی شده نشان می‌دهد این رشته نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای متعدد و متفاوت جامعه پزشکی و علوم وابسته باشد. تغییر سرفصل‌های این رشته و ایجاد گرایش‌هایی مانند کتابدار بالینی، کتابدار بیمارستانی، کتابداری مبتنی بر شواهد و غیره در مقطع کارشناسی ارشد می‌تواند خلاءهای موجود را پر کند.

واژه‌های کلیدی: بررسی تطبیقی؛ کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی؛ آموزش؛ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ دانشگاه آزاد اسلامی؛ سرفصل دروس؛

۱. دانشیار، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در امور سلامت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. f_zare@mng.mui.ac.ir

۲. دانشجوی دکترای تخصصی، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. o_daii@yahoo.com (نویسنده مسئول)

مقدمه

دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دوره‌ای با ماهیت میان رشته‌ای است که دانش‌آموختگان مقطع کارشناسی ارشد آن با استفاده از فن‌آوری اطلاعات و مدیریت دانش، نه تنها فراهم‌آوری، سازماندهی و اشاعه‌ی اطلاعات علوم پزشکی را قوام می‌بخشند بلکه با اعمال مدیریت علمی بر کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی و کتابخانه‌های دانشکده‌ای و بیمارستانی زمینه ارتقای جریان اطلاع‌رسانی پزشکی را برای پزشکان، پیراپزشکان و دانشجویان علوم سلامت فراهم می‌سازند. اولین درس ویژه کتابداری پزشکی در سال ۱۹۳۹م. در دانشگاه کلمبیا ارائه شد و پس از آن با فراز و نشیب‌های فراوانی به پیشرفت خود ادامه داد. در ایران نیز در سال ۱۳۵۶ اولین دوره پذیرش دانشجو در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی ایران و در مقطع کارشناسی ارشد صورت گرفت (وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی، ۱۳۸۹). در حال حاضر، این رشته به عنوان یکی از گرایش‌های موجود رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران اقدام به پذیرش دانشجو می‌کند.

رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، به دلیل اثرپذیری از تغییر و تحولات موجود در سایر علوم مرتبط با آن مانند فناوری، رسانه‌های ارتباطی و علوم سلامت نیازمند بازنگری مداوم در سرفصل و محتوای خود است. در دنیای متغیر و متحول کنونی که شیوه‌ها و سنت‌های گذشته با سرعت کهنه و منسوخ می‌شوند، لزوم هماهنگی و روزآمدسازی مداوم فعالیت‌ها و مهارت‌ها یک ضرورت است که به دلیل و برهان نیازی ندارد. اما می‌توان برخی از دلایل ضرورت بازنگری در برنامه‌های آموزشی و بازانندیشی در نظام‌ها و ساختارهای علمی را چنین برشمرد: هماهنگی با بازار کار و نیازهای زمانی و مقطعی آن، هماهنگی با تغییرات فناوری، محیط و جامعه در طول زمان، هماهنگی با تحولات و پارادایم‌های علمی، گسترش و تعمیق فرهنگ پژوهش، ایجاد روحیه خلاق و تفکر انتقادی (حیدری، ۱۳۹۰). بازنگری مداوم و منظم در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌ها، میزان کارایی یا ناکارآمدی آن‌ها را نسبت به شرایط روز و بازار کار مشخص کرده و با شناسایی مشکلات موجود و ارائه‌ی راهکارهای مناسب باعث ارتقای یک رشته و دانش‌آموختگان آن خواهد شد (حیدری، ۱۳۹۰).

تغییر در برنامه‌ی درسی هر رشته، از ملزومات آن رشته است و همسویی آن با جهان در حال دگرگونی را فراهم می‌سازد (اصل بقا). با توجه به ماهیت میان‌رشته‌ای علوم کتابداری و

اطلاع‌رسانی و تعامل آن با حوزه‌های مختلف دانش بشری، تدوین یا بازنگری یک برنامه‌ی درسی متناسب و ایده‌آل برای این رشته نیازمند توجه به علوم مرتبط با آن است (مختاری، ۱۳۸۴، ص ۲۶). پژوهشگران بسیاری به ضرورت تغییر سرفصل‌های این رشته و مشکلات آن پرداخته‌اند (کوکبی، ۱۳۷۶؛ فتاحی، ۱۳۷۹؛ تهوری، ۱۳۸۵؛ حری، ۱۳۸۷؛ داورپناه، فتاحی و خسروی، ۱۳۸۸؛ حیدری، ۱۳۹۰؛ بیگدلی و حمدی‌پور، ۱۳۹۱).

نیروی انسانی از سرمایه‌های یک کشور است و برنامه‌ریزی آموزشی یکی از حوزه‌های اصلی تربیت نیروی انسانی مطلوب جامعه است. بنابراین، لازم است که با توجه به رقابت این رشته با رشته‌هایی چون "مدیریت اطلاعات سلامت" و "فناوری اطلاعات سلامت" در تربیت نیروی انسانی دانش‌آموخته‌ی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، یک برنامه آموزشی مدون داشت که در عین روزآمدی، جامع و منطبق با نیازهای نظام سلامت کشور و جامعه‌ی هدف (پزشکان و پیراپزشکان) باشد و به طور مرتب بازنگری و اصلاح شود (غفاری و همکاران، ۱۳۹۰؛ زارع فراشبندی، عالیپور، عزیزی و عزیزی، ۱۳۸۳).

بدین ترتیب هدف از پژوهش حاضر، مقایسه‌ی برنامه‌ی درسی مقطع کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با برنامه‌های درسی دو رشته‌ی مشابه آن در ایران است. این دو رشته عبارتند از: رشته‌ی "علم اطلاعات و دانش‌شناسی" وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و رشته‌ی "کتابداری و اطلاع‌رسانی" دانشگاه آزاد اسلامی. تا از این رهگذر بتوان شباهت‌ها و تفاوت‌های سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی را با سایر سرفصل‌های مشابه این رشته در ایران شناسایی کرد و از این طریق به نقاط قوت و ضعف آن پی برد و راهکارهایی جهت بازنگری و اصلاح سرفصل فعلی پیشنهاد کرد.

مبانی نظری و مرور پیشینه‌ها

نظام‌های آموزش عالی از جمله عناصر بنیادین هر جامعه محسوب شده و همواره نقشی اساسی در ایجاد تحولات جوامع بشری دارند. نتایج، بروندها و پیامدهای عملکردی این نظام‌ها به گونه‌ای است که می‌تواند کشورها را در مجموعه‌ی کشورهای توسعه یافته، در حال توسعه یا کم‌تر توسعه یافته قرار دهد. کیفیت در آموزش عالی یک مفهوم چند بعدی است که بایستی تمامی کارکردها و فعالیت‌ها مانند آموزش، برنامه‌ها، کارکنان، دانشجویان، امکانات

و تجهیزات، خدمات به اقشار جامعه و دانشگاه را در برگیرد (بازرگان، ۱۳۸۶). یکی از این فعالیت‌های مهم، آموزش است. آموزش هر رشته دانشگاهی وابسته به برنامه درسی آن است که در برگیرنده‌ی نظریه‌ها، دانش اساسی، الگوهای عملی و مهارت‌های خاص آن رشته است (یمانی، نصراصفهان‌ی و صبری، ۱۳۸۹). برنامه‌ی درسی آموزش عالی نیز به‌عنوان انتقال‌دهنده‌ی اطلاعات و فراهم‌کننده‌ی زمینه برای ساختن دانش و کسب مهارت‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و باید کیفیت در همه‌ی اجزا و عناصر آن باید در نظر گرفته شود (سرمد و وزیر، ۱۳۷۷).

برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها در توفیق یا شکست این مؤسسات، نقش کلیدی و تعیین‌کننده‌ای دارند؛ چرا که برنامه‌های درسی انعکاسی از میزان پیشرفت و پاسخ‌گو بودن دانشگاه‌ها به نیازهای در حال تغییر جامعه است (فتحی و اجارگاه و شفیعی، ۱۳۸۶). سرمد و وزیر به نقل از کلارک^۱ (۱۹۹۸) در خصوص برنامه درسی چنین می‌گویند: "برنامه‌ی درسی دارای تاریخچه‌ای فکری و اجتماعی است و براساس واقعیات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هر کشوری ابداع، اقتباس یا سازگار می‌شود. به بیان دیگر هر کشور، نظام آموزش عالی خاص خود و برنامه‌های درسی متناسب با شرایط خود و انواع مؤسسات موجودش را طراحی می‌کند. در پایان قرن بیستم مهم‌ترین عامل مؤثر در برنامه‌های درسی، رشد دانش می‌باشد که جریانی است بی‌نهایت قوی، نشأت گرفته از مقیاسی باور نکردنی و غیرقابل تصور از پژوهش در همه موضوعات درسی و میان رشته‌ای که عملاً هیچ کس تولید، بازسازی و توزیع آن را در سطح بین‌المللی کنترل نمی‌کند" (سرمد و وزیر، ۱۳۷۷).

کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌عنوان یکی از رشته‌های آموزشی دانشگاهی، از یک طرف با بسیاری از علوم در ارتباط است و از طرف دیگر چون با اجتماع سر و کار دارد، ماهیت و ساختاری اجتماعی پیدا می‌کند و دارای نشو و نمای زنده و تکامل پویایی است (علمی، ۱۳۸۰). هم‌چنین تحولات رخ داده در عرصه‌ی فناوری اطلاعات باعث تحول در کارکردهای کتابداری و اطلاع‌رسانی شده است. تحول در تولید منابع اطلاعاتی و شیوه‌های فراهم‌آوری آن‌ها؛ (۲) تحول در ذخیره، سازماندهی و تنظیم مواد اطلاعاتی؛ و (۳) تحول در ارتباطات و شیوه‌های دسترسی به اطلاعات از جمله‌ی این دگرگونی‌هاست (فتاحی، ۱۳۷۹). این موجب شده است که کتابداران و اطلاع‌رسانان، به‌عنوان نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به دانش و مهارت‌های متناسب و هماهنگ با این تحول‌ها مجهز شوند (تهوری، ۱۳۸۵). در چنین شرایطی ضروری

1. Clark

است اهداف آموزشی و بازدهی اجتماعی آن با شرایط زمان کنونی منطبق شود و از طریق تجدیدنظر در برنامه‌های آموزشی موجود این رشته و اعمال اصلاحات و تغییرات آینده‌نگر، به حل مشکلات فعلی این رشته و در نهایت دستیابی به اطلاعات درست و داده‌های معتبر در سطح فردی و جامعه کمک شود (علمی، ۱۳۸۰). در چنین شرایطی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در صورتی قادر به حفظ جایگاه و ایفای نقش خود هستند که اهمیت و ضرورت بازاندیشی، بازسازی و بازآفرینی را در مواجهه با چالش‌های پیش‌روی هر رشته دانشگاهی درک کرده و در صدد کاربست راهبردهای بخردانه‌ی اثربخشی برای این چالش‌ها باشند (امین‌بیدختی و عیدی، ۱۳۸۵).

علمی (۱۳۸۰) به ارزیابی وضعیت علمی مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران و علوم پزشکی ایران پرداخت. نتایج وی نشان داد که برنامه‌ی درسی کارشناسی ارشد هر سه دانشگاه نیاز به بازنگری همه‌جانبه دارد و در فهرست فعلی دروس ارائه شده، جای بسیاری از درس‌ها خالی می‌باشد. به نحوی که دروسی مانند نسخه‌شناسی، کتابداری تطبیقی، نظام‌های همکاری بین کتابخانه‌ای، سازمان و اداره مراکز مدارک و کتابخانه‌های تخصصی، درس مراکز اطلاع‌رسانی ملی و بین‌المللی در حال حاضر، در هیچ گروهی تدریس نمی‌شود.

حسن‌زاده (۱۳۸۳) نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان در مدیریت دانش سازمان‌ها را مورد مطالعه قرار داد و با مرور سرفصل‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی و تطبیق آن‌ها با مهارت‌های مورد نیاز کتابداران، درباره‌ی میزان انطباق دروس دوره‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی با این مهارت‌ها به بحث و بررسی پرداخت. وی نتیجه گرفت که هر سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترای این رشته برای ایفای نقش مؤثر خود در تیم مدیریت دانش سازمان‌ها، نیاز به تغییرات اساسی در سرفصل دروس خود دارند.

مختاری (۱۳۸۴) به بررسی و ارزشیابی برنامه‌ی درسی مقطع کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی بر مبنای الگوی ویلسون پرداخته است. نتایج پژوهش وی نشان داد در این برنامه‌ی درسی، نبود توازن و تناسب در تحت پوشش قرار دادن مباحث حوزه‌های اساسی و حوزه‌های فرعی مطرح در کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و جهت‌گیری غالب به سمت حوزه محتوای اطلاعاتی وجود دارد. هم‌چنین تحقیق مذکور، با توجه به تغییرات فناوری و تأثیرات آن در جامعه، مسأله تغییر و اصلاح برنامه‌های درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی را

بنا به ماهیت میان‌رشته‌ای و پویای آن مطرح نمود.

تهوری (۱۳۸۵) به لزوم بازنگری در برنامه‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخته است. وی با تطبیق سرفصل‌های رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی به این نتیجه رسیده است که برنامه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی جوابگوی نیازهای محیط جدید اطلاعاتی و فناوری امروزی نیست.

گرایی و حیدری (۱۳۹۴) به شایستگی‌های کانونی موردنیاز متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی پرداخته‌اند. الگوی شایستگی‌های کانونی در یک نظام آموزشی می‌تواند برای نیازسنجی آموزشی افراد، تهیه و ارزشیابی برنامه آموزشی، ارزشیابی کارایی، ارزشیابی اثربخشی آموزشی و نهایتاً برنامه‌ریزی برای رشد و پیشرفت فرد به کار رود.

مطالعات متعدد دیگری نیز درباره برنامه درسی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران انجام شده است. کوکبی (۱۳۷۶)، فتاحی (۱۳۷۹)، زارع فراشبندی و همکاران (۱۳۸۳)، نوکاربیزی (۱۳۸۳)، حیدری (۱۳۹۰)، بیگدلی و حمدی‌پور (۱۳۹۱)، همگی در مطالعات خود به لزوم تغییر و اصلاح برنامه‌های درسی این رشته، ساختار آموزشی آن و هماهنگی این برنامه آموزشی با فناوری‌های اطلاعاتی و نیازهای بازار کار اشاره کرده‌اند.

در بررسی مطالعات خارج از ایران، بیگام و بحری (۲۰۰۰) معتقدند اگر دانشکده‌های کتابداری تدریس دروس اصلی را هم‌زمان با توسعه و بازنگری برنامه‌ی درسی و به‌منظور همگام شدن با پویایی فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و نیازهای کشور و جامعه ادامه دهند، دانش-آموختگان این رشته با توانایی‌های اساسی لازم وارد بازار کار خواهند شد.

محمود^۱ (۲۰۰۳) اشاره کرده است که میزان موفقیت هر برنامه‌ی آموزشی به کیفیت دانشکده و گروه آموزشی نیز بستگی دارد. چون حتی اگر محتوا ضعیف باشد ولی گروه آموزشی قوی متولی آن باشد، امکان و احتمال رسیدن به نتایج مطلوب وجود دارد. هم‌چنین وی خواستار بازنگری کامل برنامه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی در پاکستان و جایگزینی آموزش‌های مدرن به جای آموزش‌های سنتی مبتنی بر سخنرانی و کتاب شد.

اوچولا و باتما^۲ (۲۰۰۷) بیان کرده‌اند که مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی آفریقای جنوبی

-
1. Begum & Bahri
 2. Mahmood
 3. Ocholla & Bothma

برنامه درسی خود را دوباره طراحی می‌کنند تا بتوانند با آخرین پیشرفت‌ها در دنیای اطلاعاتی جهت حفظ بازار کاری مربوطه همگام شوند. حتی برخی از گروه‌های آموزشی متولی این رشته برای این که حوزه و گستردگی جدید خود را نشان دهند، اقدام به تغییر نام خود کرده‌اند. آشکار است که مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی در رویارویی با تغییرات محیط‌های اطلاعاتی دچار چالش شده‌اند و بایستی برنامه‌های درسی، نام و همترازسازی سازمان خود را برای بازتاب این تغییرات اصلاح کنند.

کارنابی (۲۰۱۱) سناریوهایی برای کتابخانه دانشگاهی لینکلن ۲۰۲۰^۲ نوشته است که در آن‌ها وب و اپلیکیشن‌های روبه رشد به عنوان برخی از عامل‌های تغییر در کتابخانه‌دانشگاهی معرفی شده‌اند. در این کتابخانه‌ها، کیفیت داده‌ها افزایش پیدا خواهد کرد و از وب ۲ و وب ۳ به صورت گسترده‌ای استفاده خواهد شد. وی معتقد است کتابخانه‌های دانشگاهی در سال ۲۰۱۰ از طریق ارتباط با شبکه‌های دانش و با استفاده از پتانسیل‌های تعاملی، شخصی‌سازی و آفرینشی پارادایم‌های دیجیتالی می‌توانند در محیط‌های مجازی و فیزیکی دانشگاهی به حیات خود ادامه دهند.

لی و لو (۲۰۱۵) نیز معتقدند که کتابداران باید مهارت‌های سواد اطلاعاتی و مهارت‌های دانشی خود را برای برآوردن تقاضاهای کتابخانه‌های آینده تقویت کنند. چرا که کتابخانه‌های آینده، مجموعه‌ای از داده‌های عظیم، تحلیل‌های بزرگ، فرایندها و خدمات عظیم برای سیستم‌های مجازی و فیزیکی هستند.

مطالعه پیشینه‌های حوزه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و خارج از کشور نشان می‌دهد که تقریباً تمامی پژوهشگران مورد بررسی، اصلاح و بازنگری سرفصل دروس این رشته را با توجه به کارکردهای آن و ارتباط آن با علوم مرتبط با فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی امری ضروری می‌دانند.

-
1. Carnaby
 2. Lincoln
 3. Li & Luo
 4. Big Data

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر، تطبیقی توصیفی است. مطالعه یا بررسی تطبیقی، عملی است که در آن دو یا چند پدیده در کنار هم قرار گرفته و وجوه اختلاف و تشابه آن‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد (جعفری هرنندی، میرشاه جعفری و لیاقتدار، ۱۳۸۹). برای تطبیق برنامه‌های درسی از الگوی بردی استفاده شده است. الگوی بردی شامل چهار مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه است. در مرحله توصیف، پدیده‌های تحقیق بر اساس شواهد و اطلاعات، یادداشت‌برداری شده و با تدارک یافته‌های کافی برای بررسی و نقادی در مرحله بعد آماده می‌شود. در مرحله تفسیر، به واری و تحلیل اطلاعات توصیف شده پرداخته می‌شود. در مرحله همجواری، به منظور ایجاد چارچوبی جهت مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌ها، به طبقه‌بندی و کنار هم قرار دادن اطلاعاتی آماده شده در دو مرحله قبل پرداخته می‌شود. در مرحله مقایسه، مسئله تحقیق با توجه به جزئیات در زمینه شباهت‌ها و تفاوت‌ها و دادن پاسخ به سؤالات تحقیق بررسی و مقایسه می‌شود (آقازاده، ۱۳۸۶).

ابزار گردآوری داده‌ها، سیاهه واری تهیه شده بر اساس موارد مورد نیاز جهت تطبیق بود. جهت گردآوری داده‌ها به اصل مدارک و مستندات یعنی سرفصل‌های مورد بررسی مراجعه شد. جامعه پژوهش، کلیه سرفصل‌های مصوب علم اطلاعات و دانش‌شناسی (۴ گرایش) از وب‌سایت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری^۱، سرفصل‌های مصوب کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی از وب‌سایت معاونت آموزشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی^۲ و سرفصل مصوب علم کتابداری و اطلاع‌رسانی (۴ گرایش) از وب‌سایت معاونت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی می‌باشد^۳.

برنامه‌ی آموزشی دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی مصوب چهل و دومین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۳۸۹/۳/۹ است (وزارت بهداشت، شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی، ۱۳۸۹). مشخصات برنامه و

1. Beredy

2. <http://www.msrt.ir/fa/prog/Pages/ApprovedCourses.aspx>

3. <http://mbs.behdasht.gov.ir/index.aspx?siteid=۱۷۶&pageid=۲۷۵۴۰>

4. <http://sep.iau.ir/>

۵. از این پس جهت اختصار به جای نام کامل از اسامی وزارت بهداشت، وزارت علوم و دانشگاه آزاد در متن استفاده خواهد شد.

سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه آزاد اسلامی مصوب سید و بیست و چهارمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی مورخ ۱۳۷۵/۶/۱۸ می‌باشد (وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۷۵). مشخصات کلی برنامه آموزشی و سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی مصوب هفتصد و نود و دومین جلسه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم مورخ ۹۰/۱۰/۱۰ (وزارت علوم، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۰)، گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی مصوب هشتصد و چهارمین جلسه مورخ ۹۱/۶/۱۹ (وزارت علوم، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۱)، گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال مصوب هشتصد و بیست و یکمین جلسه مورخ ۹۱/۱۱/۱۵ (وزارت علوم، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۱)، گرایش مدیریت اطلاعات مصوب هشتصد و چهارمین جلسه مورخ ۹۱/۶/۱۹ (وزارت علوم، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۱) می‌باشد.

تحلیل داده‌ها با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده از مطالعه سرفصل‌های مذکور انجام شده است. سپس جدول‌هایی تهیه شد و عناوین دروس در این جدول‌ها جای‌گذاری شد و کار تحلیل، تطبیق و مقایسه بر روی داده‌ها انجام گرفت. در نهایت تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی، جدول و نرم افزار Excel انجام شد.

یافته‌های پژوهش

در این مطالعه، سرفصل دروس کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی (با ۴ گرایش) و کتابداری و اطلاع‌رسانی (با ۴ گرایش) مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. جدول ۱ مجموع واحدهای سرفصل‌های دوره کارشناسی ارشد وزارت بهداشت، وزارت علوم و دانشگاه آزاد را که دانشجویان موظف به گذراندن آن هستند، به تفکیک نوع دروس نشان می‌دهد. داده‌های جدول ۱ نشان می‌دهد، جمع کل واحدهای هر سه مؤسسه آموزش عالی که دانشجویان موظف به گذراندن آن هستند، ۳۲ واحد است. سرفصل دروس کتابداری پزشکی واحد مشترک و پایه ندارد و این واحدها در واحدهای اختصاصی اجباری ادغام شده است. تفاوت‌هایی در تعداد واحدهای مشترک، اختصاصی اجباری و اختیاری و پایان‌نامه در سه مؤسسه مورد بررسی وجود دارد.

جدول (۱): مجموع واحدهای سرفصل‌های دوره کارشناسی ارشد در مؤسسات مجری این رشته

دانشگاه آزاد (همه گرایش- ها)	وزارت علوم				وزارت بهداشت	نوع واحد
	کتابخانه‌های دیجیتال	اطلاعات کتابخانه‌های مطالعات عمومی	کتابخانه‌های مدیریت	کتابخانه‌های دانشگاهی		
۴	۸	۱۰	۱۰	۱۰	-	واحدهای مشترک و پایه
۱۶	۱۲	۱۲	۱۴	۱۲	۲۲	واحدهای اختصاصی اجباری
۸	۶	۴	۴	۴	۴	واحدهای اختصاصی اختیاری
۴	۶	۶	۴	۶	۶	پایان‌نامه
۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	جمع کل

بیش‌ترین واحد اختصاصی اجباری متعلق به رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با ۲۲ واحد و سپس کتابداری و اطلاع‌رسانی با ۱۶ واحد است. بیش‌ترین واحدهای اختیاری متعلق به کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد با ۸ واحد و سپس گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال با ۶ واحد است. تعداد واحدهای درسی پایان‌نامه در کلیه گرایش‌ها به جز گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی و کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد (۴ واحد) ۶ واحد است.

تطبیق دروس کتابداری پزشکی با دروس علم اطلاعات و دانش‌شناسی و دروس علم کتابداری و اطلاع‌رسانی، به علت وجود ۴ گرایش در ۲ جدول مجزا صورت گرفته است. همچنین لازم به ذکر است دروس جبرانی یا کمبود در سرفصل‌های هیچ‌یک از رشته‌ها بررسی نگردید زیرا این گذراندن این دروس اغلب به تشخیص گروه آموزشی و شورای تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها صورت می‌گیرد بنابراین ممکن است دانشگاه‌ها در این زمینه سلیقه‌ای عمل نمایند. جدول ۲ تطبیق دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی وزارت بهداشت و گرایش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی وزارت علوم را نشان می‌دهد.

یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که برنامه‌ی درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی بیش‌ترین تشابه را با گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی (۸۷/۵ درصد) و کم‌ترین تطابق را با گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال (۳۷/۵ درصد) رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری دارد. گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی و گرایش مدیریت اطلاعات، ۶۸/۷۵ درصد با رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی مطابقت داشتند.

جدول (۲): تطبیق دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با گرایش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری												وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی		
گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال			گرایش مدیریت اطلاعات			گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی			گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی			نوع درس	تعداد واحد	نام درس
نوع درس	تعداد واحد	نام درس	نوع درس	تعداد واحد	نام درس	نوع درس	تعداد واحد	نام درس	نوع درس	تعداد واحد	نام درس			
پ	۲	مبانی علم اطلاعات و دانش‌شناسی	پ	۲	مبانی کتابداری و علم اطلاعات	پ	۲	مبانی کتابداری و علم اطلاعات	پ	۲	مبانی کتابداری و علم اطلاعات	اج	۲	مبانی علم اطلاع‌رسانی
-	-	-	اخ	۲	مدیریت منابع اطلاعاتی	اج	۲	مدیریت منابع چند رسانه‌ای	اج	۲	مدیریت منابع اطلاعاتی	اج	۲	مدیریت منابع اطلاعاتی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اج	۲	مبانی برنامه‌نویسی
اخ	۲	تحلیل و طراحی سیستم‌های اطلاعاتی	اج	۲	نظام‌های اطلاعات مدیریت	-	-	-	اخ	۲	نظام‌های اطلاعات مدیریت	اج	۲	سیستم‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات
-	-	-	اج	۲	روش‌های بازنمایی اطلاعات	-	-	-	اخ	۲	نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی	اج	۲	نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی
-	-	-	اخ	۲	خدمات اطلاعاتی تخصصی	اج	۴	منابع و خدمات اسلامی و انسانی منابع اطلاعات عمومی - اجتماعی الکترونیکی	اج	۲	خدمات اطلاعاتی پیشرفته	اج	۲	مراجع و بانک‌های تخصصی پزشکی

-	-	-	اج	۲	ذخیره و بازایی اطلاعات	اخ	۲	ذخیره و بازایی اطلاعات	اج	۲	ذخیره و بازایی اطلاعات	اج	۲	ذخیره و بازایی اطلاعات
-	-	-	-	-	-	اج	۲	مدیریت کتابخانه‌های عمومی	اخ	۴	برنامه‌ریزی در کتابخانه‌های دانشگاهی	اج	۲	مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی
-	-	-	پ	۲	روش تحقیق	پ	۲	روش تحقیق	پ	۲	روش تحقیق	اج	۲	روش تحقیق
-	-	همه درسهای این گرایش شامل است	-	-	-	-	-	-	اخ	۲	طراحی و توسعه کتابخانه‌های دیجیتال	اخ	۲	کتابخانه‌های دیجیتالی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اخ	۲	آشنایی با اصول آموزش از راه دور
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اخ	۲	مراکز اطلاع‌رسانی ملی و بین‌المللی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اخ	۲	مطالعه مستقل
پ	۲	سمینار ۱ و سمینار ۲	پ	۲	سمینار تحقیق	پ	۲	سمینار تحقیق	پ	۲	سمینار تحقیق	اج	۲	سمینار تحقیق
-	-	-	-	-	-	اج	۲	کارورزی	-	-	-	اج	۲	کارورزی
اج	۶	پایان‌نامه	اج	۶	پایان‌نامه	اج	۴	پایان‌نامه	اج	۶	پایان‌نامه	اج	۶	پایان‌نامه
۱۲ واحد = ۳۷/۵ درصد			۲۲ واحد = ۶۸/۷۵ درصد			۲۲ واحد = ۶۸/۷۵ درصد			۲۸ واحد = ۸۷/۵ درصد			۳۶		جمع

* نوع واحد هر درس به صورت اختصاری آورده شده است. اختصاصی اجباری (اج)، اختصاصی اختیاری (اخ)، مشترک و پایه (پ).

* مجموع واحدهای دروس اختصاصی اجباری و اختصاصی اختیاری در وزارت بهداشت ۳۶ واحد است که تعداد ۳۲ واحد توسط دانشجویان گذرانده می‌شود.

درس مبانی علم اطلاع‌رسانی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با اندکی تغییر نام در هر چهار گرایش علم اطلاعات و دانش‌شناسی وزارت علوم وجود دارد. درس مدیریت منابع اطلاعاتی تنها در گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال وجود ندارد. مبانی برنامه‌نویسی تنها در رشته کتابداری پزشکی وجود دارد و در گرایش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیست. سیستم‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعاتی تنها در گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی موجود نیست و در بقیه گرایش‌ها با تغییر نام وجود دارد و در گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال به صورت کاملاً تخصصی به تحلیل و طراحی سیستم‌های اطلاعاتی پرداخته می‌شود. درس مراجع و بانک‌های تخصصی پزشکی در هیچ یک از گرایش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی وجود ندارد ولی با جرح و تعدیل‌هایی می‌توان دروس خدمات اطلاعات پیشرفته، تخصصی، منابع و خدمات اطلاعاتی علوم اسلامی و انسانی، منابع اطلاعات عمومی - اجتماعی الکترونیکی را مشابه درس مراجع و بانک‌های تخصصی پزشکی در نظر گرفت. این درس در گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال مشابهی ندارد. ذخیره و بازیابی اطلاعاتی در همه گرایش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی به جز گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارد. درس مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با دو درس در گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی و یک درس در گرایش مطالعات کتابخانه‌های دانشگاهی مطابقت دارد. کتابخانه‌های دیجیتالی در گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی تحت عنوان طراحی و توسعه کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارد. در حالی که تمام درس‌های موجود در گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال به نحوی با درس کتابخانه‌های دیجیتال مطابقت دارد. دروس آشنایی با اصول آموزش از راه دور و مراکز اطلاع‌رسانی ملی و بین‌المللی و مطالعه مستقل در هیچکدام از گرایش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی مشابهی ندارد. روش تحقیق در همه گرایش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی به جز گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال موجود است. واحد کارورزی تنها در گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی وجود دارد. درس سمینار تحقیق و پایان‌نامه در همه گرایش‌های وزارت علوم موجود است.

جدول ۳ تطبیق دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و گرایش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی را نشان می‌دهد.

همان‌طور که یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد برنامه درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی بیش‌ترین تشابه را با گرایش اطلاع‌رسانی (۹۳/۷۵ درصد) و پس از آن به ترتیب بیش‌ترین تطابق

را با گرایش کتابخانه‌های دانشگاهی (۶۵/۶۲ درصد) و گرایش کتابخانه‌های عمومی (۵۹/۳۷ درصد) دارد. کم‌ترین تطابق موجود مربوط به گرایش مدیریت کتابخانه‌های آموزشی (۵۶/۲۵ درصد) است.

درس مبانی علم اطلاع‌رسانی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، با اندکی تغییر نام با همه گرایش‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد تطابق دارد. درس مبانی برنامه‌نویسی اندکی با درس داده‌پردازی در گرایش اطلاع‌رسانی مطابقت دارد. درس سیستم‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات در گرایش‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و گرایش‌های اطلاع‌رسانی وجود دارد. درس نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی فقط در گرایش اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد موجود است. درس مراجع و بانک‌های تخصصی پزشکی با همه گرایش‌های دانشگاه آزاد به جز گرایش کتابخانه‌های آموزشی، با عنوان مرجع‌شناسی اختصاصی (پزشکی و علوم وابسته) مطابقت دارد. درس ذخیره و بازیابی تنها در گرایش اطلاع‌رسانی موجود است. مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در همه گرایش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با تغییر نام موجود است. درس مراکز اطلاع‌رسانی ملی و بین‌المللی تنها با گرایش اطلاع‌رسانی مطابقت دارد.

برای دروس مدیریت منابع اطلاعاتی، کتابخانه‌های دیجیتال و آشنایی با اصول آموزش از راه دور هیچ درس مشابهی در گرایش‌های دانشگاه آزاد وجود ندارد. دروس روش تحقیق، مطالعه مستقل، سمینار تحقیق، کارورزی، پایان‌نامه در کلیه گرایش‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد وجود دارد.

جدول (۳): تطبیق دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با گرایش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی

دانشگاه آزاد اسلامی												وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی		
گرایش اطلاع‌رسانی			گرایش کتابخانه‌های عمومی			گرایش کتابخانه‌های آموزشی			گرایش کتابخانه‌های دانشگاهی			نام درس	تعداد واحد	نوع درس
نوع درس	تعداد واحد	نام درس	نوع درس	تعداد واحد	نام درس	نوع درس	تعداد واحد	نام درس	نوع درس	تعداد واحد	نام درس			
پ	۲	مبانی کتابداری	پ	۲	مبانی کتابداری	پ	۲	مبانی کتابداری	پ	۲	مبانی کتابداری	اج	۲	مبانی علم اطلاع‌رسانی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اج	۲	مدیریت منابع اطلاعاتی
اج	۲	داده‌پردازی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اج	۲	مبانی برنامه‌نویسی
اج	۲	تکنولوژی اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی	-	-	-	-	-	-	اج	۲	تکنولوژی اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی	اج	۲	سیستم‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات
اج	۲	نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اج	۲	نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی
اج	۳	مرجع‌شناسی اختصاصی/پزشکی و علوم وابسته	اخ	۳	مرجع‌شناسی اختصاصی (پزشکی و علوم وابسته)	-	-	-	اج	۳	مرجع‌شناسی اختصاصی (پزشکی و علوم وابسته)	اج	۲	مراجع و بانک‌های تخصصی پزشکی
اج	۳	ذخیره و بازیابی اطلاعات	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اج	۲	ذخیره و بازیابی اطلاعات
اخ	۲	سازمان و اداره مراکز مدارک و کتابخانه‌های تخصصی	اج	۲	سازمان و اداره کتابخانه‌های عمومی	اج	۴	سازمان و اداره کتابخانه‌های آموزشی	اج	۲	سازمان و اداره کتابخانه‌های دانشگاهی	اج	۲	مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز

مطالعات کتابداری و علم اطلاعات. سال دهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۷

								مدیریت و سازماندهی مراکز منابع آموزشی						اطلاع رسانی
پ	۲	روش تحقیق	پ	۲	روش تحقیق	پ	۲	روش تحقیق	پ	۲	روش تحقیق	اج	۲	روش تحقیق
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اخ	۲	کتابخانه های دیجیتالی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اخ	۲	آشنایی با اصول آموزش از راه دور
اخ	۲	مراکز اطلاع رسانی ملی و بین المللی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اخ	۲	مراکز اطلاع- رسانی ملی و بین المللی
اخ	۲	مطالعه مستقل	اخ	۲	مطالعه مستقل	اخ	۲	مطالعه مستقل	اخ	۲	مطالعه مستقل	اخ	۲	مطالعه مستقل
اج	۲	سمینار تحقیق	اج	۲	سمینار تحقیق	اج	۲	سمینار تحقیق	اج	۲	سمینار تحقیق	اج	۲	سمینار تحقیق
اج	۲	کارورزی	اج	۲	کارورزی	اج	۲	کارورزی	اج	۲	کارورزی	اج	۲	کارورزی
اج	۴	رساله	اج	۴	رساله	اج	۴	رساله	اج	۴	رساله	اج	۶	پایان نامه
۳۰ واحد = ۹۳/۷۵ درصد			۱۹ واحد = ۵۹/۳۷ درصد			۱۸ واحد = ۵۶/۲۵ درصد			۲۱ واحد = ۶۵/۶۲ درصد			۳۶		جمع

* نوع واحد هر درس به صورت اختصاری آورده شده است. اختصاصی اجباری (اج)، اختصاصی اختیاری (اخ)، مشترک و پایه (پ).

* مجموع واحدهای دروس اختصاصی اجباری و اختصاصی اختیاری در وزارت بهداشت ۳۶ واحد است که تعداد ۳۲ واحد توسط دانشجویان گذرانده می شود.

نتیجه‌گیری و بحث

برنامه‌ی درسی دوره کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی که دانشجویان موظف به گذراندن آن هستند دارای ۳۲ واحد است که بیش‌ترین تعداد آن مربوط به دروس اختصاصی اجباری است. این برنامه فاقد واحدهای مشترک و پایه است و به نظر می‌رسد این واحدها در واحدهای اختصاصی اجباری ادغام شده‌اند و این نقصی برای این برنامه درسی است زیرا همان گونه که حری (۱۳۸۴) بیان می‌کند فلسفه وجودی حضور دروس پایه در برنامه درسی، فراهم‌آوردن زیرساخت‌های معرفتی و مهارتی برای درک بهتر و عمیق‌تر دروس تخصصی و معنا بخشیدن به دروس تخصصی است.

نتایج این بررسی نشان داد که برنامه‌ی درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با برنامه‌ی درسی گرایش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی سایر دانشگاه‌های مجری تا حد زیادی شباهت دارد. اما این شباهت در برخی از گرایش‌های موجود بیش‌تر و در برخی دیگر کم‌تر است. در کل می‌توان گفت که رشته‌ی مورد بررسی با رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی مشابهت و تطابق بیش‌تری نسبت به رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی وزارت علوم دارد. بیش‌ترین تطابق این رشته با گرایش اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد (۹۳/۷۵ درصد)، سپس با گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی وزارت علوم (۸۷/۵ درصد) و همچنین کم‌ترین تشابه آن با گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال وزارت علوم (۳۷/۵ درصد)، سپس با گرایش کتابخانه‌های آموزشی دانشگاه آزاد (۵۶/۲۵ درصد) است. با توجه به این که گرایش‌های موجود در دانشگاه آزاد عبارتند از اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های دانشگاهی، و مدیریت کتابخانه‌های آموزشی و گرایش‌های موجود در وزارت علوم هم عبارتند از مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی، مطالعات کتابخانه‌های عمومی، مدیریت اطلاعات، و مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال، به نظر می‌رسد مقدار زیاد مشابهت سرفصل کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی که گرایش تخصصی پزشکی دارد با سرفصل‌های گرایش‌های مشابه نام‌برده از نواقص و نقاط ضعف سرفصل فعلی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی است که بایستی مورد توجه مسئولان برنامه‌ریزی و هیئت‌بورد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی قرار گیرد تا در آینده‌ای نزدیک اصلاح و بازنگری این سرفصل در دستور کار آنان قرار گیرد.

دروس مدیریت منابع اطلاعاتی، سیستم‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات، کتابخانه‌ها و

مراکز اطلاع‌رسانی موجود در برنامه‌ی درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، بیش‌تر تداعی-کننده‌ی این درس‌ها در گرایش‌های موجود در دیگر دانشگاه‌های مجری هستند. به نظر می‌رسد این دروس باید در عنوان و محتوای خود حوزه‌های بهداشت، سلامت یا پزشکی را داشته باشند تا اشاره به تخصصی بودن این دروس و وجه تمایز آن‌ها با سایر گرایش‌ها باشند. همان‌طور که مختاری (۱۳۸۴) مواد درسی در حوزه‌های مدیریت اطلاعات بهداشتی، کاربرد اطلاعات بهداشتی، رفتارهای اطلاع‌یابی کاربران در نظام‌های اطلاع‌رسانی پزشکی و سازمان‌های تولیدکننده، اشاعه‌دهنده و ذخیره‌کننده‌ی اطلاعات علوم پزشکی و مانند آن را برای کارآمد و توانمند کردن دانش‌آموختگان این رشته جهت ورود به روند برنامه‌ریزی‌های کلان مراکز اطلاع‌رسانی پزشکی، کتابخانه‌های پزشکی و مدیریت اطلاعات بهداشتی لازم می‌داند. نگارندگان این مقاله نیز وجود دروس کتابداری پزشکی تطبیقی^۱، آمار پیشرفته در کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی (با رویکرد مرور سیستماتیک و فراتحلیل)، ارزشیابی نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی حوزه سلامت، نظام‌های اطلاعات مدیریت سلامت، داده‌کاوی اطلاعات سلامت، رفتارهای اطلاعاتی سلامت، کتابداری بالینی، و کتابداری بیمارستانی را جهت احراز وجه تخصصی رشته ضروری می‌دانند.

امروزه مدیریت دانش در سازمان‌ها از اهمیت به‌سزایی برخوردار است و رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی به دلیل این که متولی سازماندهی اطلاعات و دانش است، می‌تواند در پیشبرد برنامه‌های مدیریت دانش و تربیت متخصصان مربوطه سهم به‌سزایی ایفا نماید (حسن‌زاده، ۱۳۸۳). در حالی که نتایج پژوهش حاضر نشان داد که در سرفصل بررسی شده به صورت بسیار جزئی به دروس مربوط به مدیریت دانش پرداخته شده است. حسن‌زاده (۱۳۸۳) در پژوهش خود دریافت که دروس ارائه شده برای مقطع کارشناسی ارشد علم کتابداری و اطلاع‌رسانی برای آموزش مهارت‌های مدیریت دانش ضعف عمیقی دارد. مختاری (۱۳۸۴) نیز وجود دروس مدیریت و بین رشته‌ای را در برنامه‌های درسی کارشناسی ارشد ضروری می‌داند و معتقد است این زمینه‌ها به غنای حوزه‌های افراد و سازمان‌ها در حوزه علوم پزشکی یاری خواهد افزود. نتایج نشان داد دروس مبانی برنامه‌نویسی و آشنایی با اصول آموزش از راه دور هیچ مشابهی در گرایش‌های دانشگاه‌های مجری ندارند. به نظر می‌رسد بتوان جایگزین‌های مهم‌تری را با

۱. این درس در حال حاضر یکی از دروس دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی است.

توجه به محدودیت‌های تعداد واحد و سنوات دوره برای این دو درس در نظر گرفت و این دو درس را به دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی منتقل نمود. در تأیید این یافته‌ها، حیدری (۱۳۹۰) نیز وجود دروس کم ارتباط و بی ارتباط را از ضعف‌های برنامه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌داند. همچنین می (۲۰۱۱) نیز اشاره می‌کند کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی باید طوری آموزش ببینند که بتوانند از همه فناوری‌های روز برای تسهیل آموزش مبتنی بر مسأله^۱ و هدایت دانشجویان در استفاده از منابع اطلاعاتی باکیفیت بهره‌مند شوند.

وجود شباهت نسبتاً زیاد سرفصل‌های گرایش پزشکی کتابداری و اطلاع‌رسانی با سایر گرایش‌های موجود این رشته در ایران، ضرورت تغییر در برنامه‌های آموزشی آن را با توجه به تخصصی بودن این گرایش محرز می‌سازد. چرا که به نظر می‌رسد این رشته دچار عمومی شدن و پراکنده‌گویی شده است و نمی‌تواند جوابگوی نیازهای متعدد جامعه پزشکی و پیراپزشکی با توجه به فناوری‌های اطلاعات کنونی در حوزه پزشکی باشد. ایجاد گرایش‌هایی مانند کتابدار بالینی، کتابدار بیمارستانی، کتابداری مبتنی بر شواهد، مدیریت کتابخانه‌های بیمارستانی، مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال سلامت و غیره یا وجود درس‌هایی با این محتوا که مهارت‌های تخصصی و خاص دانشجویان را افزایش دهد، می‌تواند خلاءهای موجود در این رشته پر کند. چرا که همانگونه که منصوریان اشاره می‌کند ایجاد گرایش‌های تازه در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی راهکارهای موثر در پویای این رشته و ارتقاء فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در آن است. تولد هر گرایش تازه به منزله باز شدن افقی جدید پیش روی دانشجویان و مدرسان این حوزه است. گرایش‌ها و شاخه‌های جدید در کتابداری فرصت‌های تازه‌ای در اختیار متخصصان آن قرار می‌دهد و نگرانی‌های موجود از انزوای رشته را به فرصت‌های تازه تبدیل می‌کند (منصوریان، ۱۳۹۰).

نکته آخر این که آموزش افرادی که در زمینه‌های بهداشت و سلامت درگیر هستند، باید پاسخگوی تغییرات موجود در فناوری، تعریف جامعه از سلامتی و مسائل و موارد وسیع اجتماعی مانند دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی، سرمایه‌گذاری در بخش بهداشت و تغییر در سیر بیماری‌ها باشد. بنابراین بایستی فراگیران نظام آموزشی حوزه سلامت از آموزش باکیفیت و مرتبط بهره‌مند باشند (توماس و کارول^۳، ۲۰۰۶). این امر در مورد دانش‌آموختگان کتابداری و

1.Mi

2.Problem-based learning

3.Thomas & Carroll

اطلاع‌رسانی پزشکی که از یک طرف با دانشجویان، اساتید، پزشکان، اعضای هیئت علمی، کارمندان و از سوی دیگر با ارائه‌دهندگان و خدمت‌گیرندگان سلامت در ارتباط هستند نیز صادق است و منجر به ارتقای کیفی سلامت جامعه در دو سطح خرد و کلان خواهد شد.

آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی طی چند دهه اخیر تحولات عمیقی را پشت سر گذاشته است. اغلب این تحولات بازتاب تغییراتی بوده که در فرآیند تولید، سازماندهی و اشاعه اطلاعات رخ داده است. این تغییرات، نیازها و تقاضاهای تازه‌ای در بازار کار کتابداری ایجاد کرده است. نیازهایی که پاسخ به آن‌ها مستلزم برخورداری دانش‌آموختگان این رشته از دانش و مهارت‌های ویژه است. گروه‌های کتابداری در گوشه و کنار دنیا و در واکنش به شرایط پیش‌آمده، به بازنگری سرفصل دروس این رشته پرداختند. در نهایت، این بازنگری‌ها تا جایی پیش‌رفته که منجر به ایجاد گرایش‌های تازه در این رشته شده است (منصوریان، ۱۳۹۰). رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی نیز برای این‌که بتواند در جامعه امروز فعال و پویا بماند باید به سمت گرایش‌های مختلف برود تا بتواند پاسخگوی نیازهای متنوع و متعدد مخاطبان خود (پزشکان، سایر افراد تیم درمان، بیماران، خانواده‌های آنان، دانشجویان حوزه سلامت و مانند آن) باشد. لذا برای رسیدن به این اهداف نیاز است این تغییرات از دوره کارشناسی در سرفصل دروس رشته ایجاد گردد و در راستای این تغییرات سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد نیز بازنگری گردد. در راستای رسیدن به نتایج این پژوهش پیشنهاد می‌گردد پژوهش دیگری به بررسی محتوای برنامه درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در مقطع ارشد پردازد تا محتوای دروس از نظر روزآمدی و کارآمدی یا ناکارآمدی آن با نیازهای جامعه امروز بررسی شود.

فهرست منابع

- آقازاده، احمد- (۱۳۸۶). آموزش و پرورش تطبیقی. تهران: سمت.
- امین بیدختی، علی اکبر و عیدی، اکبر (۱۳۸۵). استانداردسازی پیش شرط ضروری اعتبارسنجی در ارتقاء کیفیت نظام آموزش عالی، کنگره ملی علوم انسانی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. قابل دسترس در: [http://www.civilica.com/paper-](http://www.civilica.com/paper-164.html)
- <http://www.civilica.com/paper-164.html> (۴ دی ۱۳۹۴)
- بازرگان، عباس- (۱۳۸۶). ارزیابی مستمر برای بهبود کیفیت دانشگاهی: نگاهی به یک دهه تجربه

- در نظام آموزش عالی ایران. تهران: سازمان سنجش آموزش کشور.
- بیگدلی، زاهد و حمدی‌پور، افشین- (۱۳۹۱). تحلیل محتوایی برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۸. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۲۸(۲)، ۲۸۳-۳۰۴.
- تهوری زهرا- (۱۳۸۵). لزوم بازنگری در برنامه‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به نیازهای مهارتی جدید کتابداران و اطلاع‌رسانان. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۷(۱)، ۱۴۳-۱۶۲.
- جعفری‌هرندی، رضا، میرشاه جعفری، سید ابراهیم و لیاقت دار، محمد جواد- (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی عنصر محتوا در برنامه درسی آموزش عمومی علوم ایران و چند کشور جهان. *مطالعات تربیتی و روانشناسی*، ۱۱(۱)، ۲۶۰-۲۳۵.
- حری، عباس- (۱۳۸۴). چالش‌ها و راهکارهای آموزش کتابداری در گفت و گو با دکتر عباس حری. فرزاد دادرس (مصاحبه‌گر). *کتاب ماه کلیات*، ۸ (۶ و ۷)، ۱۷-۶.
- حسن‌زاده، محمد- (۱۳۸۳). نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان در مدیریت دانش سازمان‌ها (با نگاهی به سرفصل‌های مقاطع سه‌گانه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران). *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۵(۳)، ۱۱۴-۱۰۱.
- حیدری، غلامرضا- (۱۳۹۰). آموزش کتابداری و علم اطلاعات در ایران موانع و راهکارها. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴(۲)، ۱۰۶-۷۱.
- داورپناه، محمدرضا، فتاحی، رحمت‌الله و خسروی عبدالرسول- (۱۳۸۸). نظرسنجی از جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی پیرامون نام رشته و احتمال بازنگری در آن. *اطلاع‌شناسی*، ۳(۲۴)، ۳۲-۳.
- دیانی، محمدحسین- (۱۳۷۹). برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی: پیشنهادهایی برای تحول. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۳(۱)، ۲۰-۱.
- زارع‌فراشبندی، فیروزه، عالیپور، الهام، عزیزی، عبدالنبی و عزیزی احمد- (۱۳۸۳). عدم تناسب سرفصل‌های دوره آموزشی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در برآوردن نیازهای اطلاعاتی نوین جامعه پزشکی. احمد پایی (ویراستار)، *مجموعه مقالات ششمین همایش ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با تکیه بر نظام‌های نوین اطلاع‌رسانی و پژوهش‌های پزشکی*. اصفهان: دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.

- سرمد، زهره و وزیری، مزده: (۱۳۷۷). شاخص‌های کیفیت برنامه درسی در آموزش عالی. مجله علوم انسانی دانشگاه الزهراء (س)، ۲۴ و ۲۵، ۱۵۱-۱۶۶.
- علمی، طاهره- (۱۳۸۰). ارزیابی وضعیت علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران و علوم پزشکی ایران در سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۳. مجله روانشناسی و علوم تربیتی، ۶(۱)، ۶۵-۴۱.
- غفاری، رضا و دیگران: (۱۳۹۰). مقایسه برنامه آموزش پزشکی عمومی در ایران با چند دانشکده پزشکی معتبر از کشورهای منتخب جهان. آموزش در علوم پزشکی، ۱۱(۷)، ۸۳۱-۸۱۹.
- فتاحی، رحمت‌الله- (۱۳۷۹). الگویی برای بازنگری و تجدید ساختار آموزش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران با توجه به تحولات جدید در محیط اطلاعاتی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳(۱)، ۴۴-۲۱.
- فتحی‌واجارگاه، کوروش و شفیع، ناهید: (۱۳۸۶). ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دانشگاهی (مورد برنامه درسی آموزش بزرگسالان). مطالعات برنامه درسی، ۲(۵)، ۲۶-۱.
- کوکبی، مرتضی- (۱۳۷۶). نگاهی به دروس سازماندهی مواد. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳(۱)، ۶۹-۵۷.
- گرای، احسان و حیدری، غلامرضا (۱۳۹۴). نظریه شایستگی‌های قانونی: الگویی برای برنامه‌ریزی آموزش علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۱(۳)، ۴۹۰-۴۶۷.
- مختاری، حیدر (۱۳۸۴). برنامه درسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در مقطع کارشناسی ارشد. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۶(۲)، ۳۲-۲۵.
- منصوریان، یزدان: (۱۳۹۰). گرایش‌های تخصصی و بین‌رشته‌ای در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. کتاب ماه کلیات، ۱۶۶، ۵۸-۶۳.
- نوکاریزی، محسن: (۱۳۸۳). بررسی برنامه‌های درسی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۷(۲)، ۶۹-۵۷.
- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی. (۱۳۸۹). مشخصات کلی، برنامه، سرفصل دروس و نحوه ارزشیابی برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی. مصوب چهل و دومین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۳۸۹/۳/۹. تهران: وزارت بهداشت، درمان و

آموزش پزشکی. قابل دسترس در:
<http://mbs.behdasht.gov.ir/index.aspx?siteid=176&pageid=27540>
 (۴ دی ۱۳۹۴)

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۹۰). برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی. مصوب هفتصد و نود و دومین جلسه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورخ ۹۰/۱۰/۱۰. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. قابل دسترس

<http://www.msrt.ir/fa/prog/Pages/ApprovedCourses.aspx> (۴ دی ۱۳۹۴)

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۹۱). برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مدیریت اطلاعات. مصوب هشتصد و چهارمین جلسه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورخ ۹۱/۶/۱۹. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. قابل دسترس در: <http://www.msrt.ir/fa/prog/Pages/ApprovedCourses.aspx> (۶ دی ۱۳۹۴)

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۹۱). برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال. مصوب هشتصد و بیست و یکمین جلسه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورخ ۹۱/۱۱/۱۵. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. قابل دسترس در: <http://www.msrt.ir/fa/prog/Pages/ApprovedCourses.aspx> (۶ دی ۱۳۹۴)

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۹۱). برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی. مصوب هشتصد و چهارمین جلسه شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مورخ ۹۱/۶/۱۹. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. قابل

دسترس

در:

دی <http://www.msrt.ir/fa/prog/Pages/ApprovedCourses.aspx> ۶)

(۱۳۹۴)

وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۷۵). مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی. مصوب سیصد و بیست و چهارمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی مورخ ۱۳۷۵/۶/۱۸. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی. قابل دسترسی در: <http://sep.iau.ir/> (۴ دی

(۱۳۹۴)

یمانی، نیکو، نصرافهانی، احمدرضا و صبری، محمدرضا: (۱۳۸۹). روند بازنگری برنامه‌های درسی رشته‌های علوم پزشکی در کشور. *مطالعات برنامه درسی*، ۴(۱۶)، ۲۸-۱۶.

- Begum, R. & Bahri, C.N. (2000). The 2020 academic librarian meeting the challenge of change. Available from: <http://www.iiu.edu.my/iclisc/files/session4/pres4/2.htm>. (Accessed 25 Des 2015)
- Carnaby, P. (2011). Connecting the knowledge networks: Reimagining academic libraries to 2020. Available from: <http://conference.ifla.org/past-wlic/2011/122-carnaby-en.pdf> (Accessed 1 Feb. 2016)
- Clark, B. R. (1998). Creating entrepreneurial universities: organization pathways of transformation. London: Pergamon press.
- Khalid, M. A. (2003). Comparison between needed competencies of academic librarians and LIS curricula in Pakistan. *The Electronic Library*, 21(2), 99 – 109.
- Li, M. & Luo, Y. (2015). Research on the Architecture of Future Library Based on Big Data. ISRME 2015. Available from: http://www.atlantis-press.com/php/download_paper.php?id=18427 (Accessed 25 Des. 2015)
- Mi, M. (2011). Renewed roles for librarians in problem-based learning in the medical curriculum. *Medical Reference Services Quarterly*, 30 (3), 269-282.
- Ocholla, D. & Bothma, T. (2007). Trends, challenges and opportunities for LIS education and training in Eastern and Southern Africa. *New Library World*, 108(2/1), 55-78.
- Thomas, G. & Carrol, V. (2006). Curriculum revision: Product innovation for quality income. *Quality Management*, 15(4), 285-290.